

К. п. н., доцент Кузнецова Г.П.

+380507312677;

gnpu_prorektor@mail.ru

THE ELECTRONIC TEXT IS A LINGUISTIC PHENOMENON

ЕЛЕКТРОННИЙ ТЕКСТ ЯК ЛІНГВІСТИЧНЕ ЯВИЩЕ

Kuznetsova H.P. The electronic text is a linguistic phenomenon

The article deals with electronic text as innovative linguistic phenomenon which is implemented on the Internet through hypertext.

Relation lexeme «text» to the concept generated knowledge and human activity is substantiated on the activity-anthropocentric approach. In the lexical-semantic field sema «text» denoting communication processes performs cognitive function that is why creates a dominant kernel of lexical row «text, electronic text, hypertext».

The article determines the hypertext as a multilevel system of information blocks, text, units in which the reader with a nonlinear method chooses the way of reading and perception.

The electronic hypertext signs such as nonlinearity, incompleteness, fragmentation, plurality, multimedia, depersonification that distinguishes it from traditional text are considered in the article.

The paper points out that the hypertext way communication created a new online genre – siterature.

Key words: text, electronic text, hypertext, hyperlinks, electronic text features, communication, siterature.

Кузнецова Г.П. Електронний текст як лінгвістичне явище

У публікації на засадах діяльнісно-антропоцентричного, структурно-семантичного підходів проаналізовано поняття «текст», «електронний текст», «гіпертекст» як явища лінгвістики; обґрунтовано статус лексеми текст у лексико-семантичному полі на позначення процесів комунікації; за законами словотвору простежено полісемічність терміна «гіпертекст»; з'ясовано концептуальні парадигми, що об'єднують і розмежовують сутність понять «класичний текст» та «електронний текст»; визначено диференційні риси електронного тексту (гіпертексту).

Ключові слова: текст, електронний текст, гіпертекст, класичний текст, комунікація, сітература.

Кузнецова Г.П. Электронный текст как лингвистическое явление

В статье на основе деятельностно-антропоцентрического, структурно-семантического подходов проанализированы понятия «текст», «электронный текст», «гипертекст» как явления лингвистики; обосновано статус лексемы текст в лексико-семантическом поле обозначения коммуникативных процессов;

на основани законів словообрання раскрыто полисемантичностъ термина «гипертекст»; определены концептуальные парадигмы, которые объединяют и отличают сущностъ понятий «классический текст», «электронный текст»; указаны дифференциальные признаки электронного текста (гипертекста).

Ключевые слова: текст, электронный текст, гипертекст, классический текст, коммуникация, ситература.

Постановка проблеми, її актуальність та зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. На початку XXI століття науковці все більше зосереджують увагу на механізмах і закономірностях інформаційного обміну, на характері спілкування, що є результатом розвитку інформаційно-комунікаційних технологій. Саме нестримний розвиток ІКТ спонукає до перегляду природи, стилів, жанрів, типів, форм, процесів комунікації, способів і методів її моделювання, дослідження мовно-мовленнєвих ситуацій у віртуальному просторі спілкування, аналізу й обґрунтування такої комунікативної категорії, як текст, і електронний зокрема. Нині простежується значна кількість підходів до пояснення тексту як явища мовної й ексралінгвістичної дійсності, що зумовлено багатьма причинами. Соціальна комунікація засвідчує, що в ній ще певною мірою домінує класичний (друкований) текст, однак шалених обертів в усіх сферах людського життя набирає електронний, який має дещо інші ознаки, композиційний алгоритм, типи, форми, шляхи створення; характеризується своєю психологією сприймання, термінологічними парадигмами тощо, а відтак, потребує дослідження, і лінгвістичного передусім.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Поняття «електронний текст» нині є об'єктом вивчення й аналізу різних наук. Так, у філософських джерелах (Івченко Б., Лапінський В., Соложенцев Е., С.Сусумо та ін.) простежується спроба науковців з'ясувати антропологічні виміри інтернет-тексту як феномену цивілізації з проекцією на постмодерне бачення сутності характеристик писемного тексту. Інформатики (Бадищук І., Завадський О., Злобін Г., Косовець О., Роскладка О., Романова, Н., Сохан П. та ін.) розв'язують проблему через

з'ясування й доведення ролі і місця електронного продукту в системі інформаційно-комунікаційних технологій. Журналістика (Артамонова І., Лукіна М., Самуляк О., Р.Кувер та ін.) електронний текст потрактовує як «соціальну мережність» з ефектом повсюдного впливу; називає його «культурою віртуальної реальності», інтерактивною, багатоголовою і радикальною технологією. У психології (Лозинський М., Партико З., Потятиник Б., Різун В., А.Скрозников, Старовойтенко О., Феллер М. та ін.) акцентується увага на розробленні сучасних теорій породження й сприйняття нової комунікативної одиниці; на патогенності електронних текстів, випрацьовані шляхів її нейтралізації. У низці праць із соціології, політології (Денисенко І., Буряк В., Кастельс М. та ін.); культурології (Богданова Н., Шартъє Р. та ін.) розглядаються методологічні проблеми електронної продукції, обґрунтовуються переваги дослідження соціальних мереж із позицій соціокультурного підходу та методів соціокультурного аналізу – антропологічного, історичного, феноменологічного.

Пошук нових і раціональних підходів у забезпеченні високого рівня якості знань – один із важливих напрямів реформування національної системи освіти, і вищої педагогічної зокрема. З огляду на це вітчизняна дидактика (Алексюк А., Андрющук О., Богданова І., Воловик П., Даниленко Л., Дичківська І., Перець О., Туркот Т., Химинець В. та ін.) й лінгводидактика (Б.Бадер, Н.Голуб, В.Собко, О.Семенов, С.Омельчук, Г.Шелехова та ін.) у розвитку електронних засобів навчання вбачають великий потенціал формування інформаційно-комунікаційних та предметних компетентностей майбутніх фахівців педагогічної галузі знань, когнітивного й комунікативного розвитку особистості, створення умов для вдосконалення творчих умінь.

Проте, на нашу думку, проблемами електронного тексту ґрунтовно сьогодні має опікуватися лінгвістика в усіх її галузях – лінгвістика тексту, стилістика, семіотика, семасіологія, культура мови, комунікативна лінгвістика, соціолінгвістика, психолінгвістика, комп'ютерна лінгвістика, мовна комунікація, міжкультурна комунікація тощо – адже, на думку багатьох

відомих психологів, мовознавців (Арутюнова Н., Вайнрих Г., Голод В., Єльмслев Л., Красних В., Леонтьєв О., Тарасов Е. та ін.), саме категорія «текст» є основним предметом дослідження в лінгвістиці, «висхідним пунктом у своїй нерозчленованості й цілісності, опредмеченням і заміщенням усього процесу спілкування» (за Тарасовим Е.). Ознайомлення із сучасною вітчизняною (Волошина І., Бацевич Ф., Єщенко Т., Загнітко А., Мацько Л., Колегаєва І., Кочан І., Куранова С., Передрій Г., Плющ М., Радзієвська Т., Селіванова О., Яшенкова О. та ін.) й зарубіжною (Барт Р., Барст О., Геніс А., Дедова О., Ремнева М., Зикова О., Е.Ємелін, Клочкова О., Полат О., Потапова Р., У.Еко, J.Bolter, G.Landow, R.Lanham, T.Nelson, R. Kuhlen та ін.) науковою лінгвістичною літературою дає підстави для висновку, що більше уваги досліджуваній проблемі приділено в іноземних мовознавчих виданнях. Роботи науковців спрямовані на розгляд механізмів, що забезпечують зв'язність і цілісність гіпертексту в Інтернеті, на з'ясування мовних і немовних засобів їх реалізації; досліджуються структурно-семантичні особливості гіпертекстових нарративів, гіпертекстуальності. Акцентується увага на класифікації гіперпосилань як основи створення єдиного гіпертекстового простору, вивчаються й аналізуються типи зв'язків між частинами гіпертекстів, що належать до різних стилів, жанрів; обґрунтовується їх прагматична й інформаційна мета.

У національних мовознавчих джерелах простежується генеза здебільшого класичного тексту, аналізується його понятійно-термінологічний апарат, рівні, підходи, напрями дослідження; структура, ознаки, функції, основні категорії, типологія, стилі, жанри, різновиди, групи текстів; підходи, методи, способи, прийоми, технології створення, сприймання, аналізу, атрибуції. Отже, особливості електронного тексту ще не стали предметом широкого дослідження в контексті вітчизняної лінгвістики. Лише окремі аспекти проблеми частково розглядаються в працях Ю.Завадського, Т. Радзієвської, Н. Коломієць, О. Коляси, С. Потапенка, С. Подолкової, Ю. Романюк, С. Шліхти.

Формулювання мети і завдань статті. У публікації ставимо цілі на засадах діяльнісно-антропоцентричного, структурно-семантичного підходів проаналізувати поняття «текст», «електронний текст», «гіпертекст» як явища лінгвістики; обґрунтувати статус лексеми текст у лексико-семантичному полі на позначення процесів комунікації; за законами словотвору простежити полісемічність терміна «гіпертекст»; з'ясувати концептуальні парадигми, що об'єднують і розмежовують сутність термінів «класичний текст» та «електронний текст»; визначити диференційні риси електронного тексту (гіпертексту).

Виклад основного матеріалу. У новому глобальному інформаційному Інтернет-середовищі текстовий континуум як соціальне явище перебуває на передньому плані, оскільки реалізує комунікативні й когнітивні функції суспільства, забезпечує безперервне спілкування в мережевому локусі, дозволяє читачеві-комунікантові вибудовувати власну матрицю мислення, керувати інформаційними потоками, задовольняти комунікаційні потреби. Йдеться про нову форму комунікації – багатомірний електронний текст, або гіпертекст, який сьогодні можна назвати Інтернет-лінгвістичним символом епохи інформаційного суспільства й культури постмодерну із ознаками нелінеарності в будові та сприйманні, авторської деперсоналізації, оскільки, на думку В.Ємеліна, у «принципах його організації знаходять утілення всі основні світоглядні настанови постмодерну – плюралізм, децентрація, фрагментарність, інтертекстуальність» [1, с.4].

Розвиток мережевого гіпертекстового способу комунікації призвів до виникнення в європейській, американській, російській та подекуди у вітчизняній літературі нового постмодерного жанру – «сітература» (від сітка, мережа), що створюється для розміщення в комп'ютерній мережі, може видозмінюватися, редагуватися, бути доступною багатьом читачам із різних місць одночасно. Як зазначає О.Барст, «сітература принципово відрізняється від традиційних форм інформації, змінює ставлення читача до автора, перетворює їх у співавторів. Сітература представлена не лише

трансформованими лінійними текстами у формат гіпертекстів, а й власне художніми творами, спеціально створеними для світової павутини» [2, с.2-3]. Однак, це не означає, що «електронний витвір» не опирається на докомп'ютерні, домержеві й позамержеві здобутки в царині тексту. З огляду на це М.Сидорова справедливо пише, що «засвоюючи нові мовленнєві навички для спілкування у віртуальному просторі, людина «набудовує» їх на вже здобуті раніше знання позамержежного спілкування. Моделі комунікації, опосередковані і не опосередковані комп'ютером, починають взаємодіяти в її свідомості» [3, с.5]. Таким чином, дослідження лінгвістичної сутності електронного тексту, на нашу думку, має ґрунтуватися на порівняльному аналізі його з традиційним текстом. До цього спонукає й те, що нині віртуальні комунікації тісно співіснують із вербальними – писемними (друкованими) текстами.

У процесі пояснення дефініцій «текст», «електронний текст», «гіпертекст» як лінгвістичних явищ будемо спиратися на діяльнісно-антропоцентричний підхід до їх розуміння, оскільки він дає підстави узагальнити випрацюванні наукою визначення лексеми «текст» як трансформовану форму людської діяльності, концептуальний досвід і надбання людства, інтегрований за відповідними законами в певну інформаційну «тканину», «сплетіння», «з'єднання», що й відображає етимологію слова *textus*. Отже, терміни «текст», «електронний текст», «гіпертекст» за значенням поєднуються інтегральною семою «тканина». У лексико-семантичному полі на позначення процесів комунікації сема «текст» виконує когнітивну функцію, тому створює домінантне ядро означеного лексичного ряду.

Не зайве проаналізувати й деривати «текст», «текстура», «текстиль», «текстоліт», «текстон», де частина <текст> виражає спільність у концептуальному розумінні. Проте термін «електронний текст» саме в системі мережевої комунікації є «претендентом» на роль базової категорії в лексико-семантичному полі «текст – електронний текст – гіпертекст» зі значенням загальносеміотичності – зрозумілості для всіх, хто послуговується засобами

Інтернет-мережі в процесі задоволення комунікативних потреб. З огляду на це він домінує в назві статті.

Однак темпорально-локальні процеси формування змісту значення лексем «текст», «електронний текст», «гіпертекст», розгляд їх сутності різними галузями спонукає до більш глибокого аналізу.

Якщо термін «текст» традиційно вважається лінгвальним, то два інші, здавалося б, мігрували в лінгвістику з інших площин людської діяльності, зокрема з інформаційних технологій, інформатики, комп'ютерної техніки, структурних аналітичних технологій тощо. У середині 90-х років ХХ століття в центрі уваги дослідників опинилися праці американського соціолога, філософа, першовідкривача інформаційних технологій Теодора Нельсона з метафоричними назвами «Машини мрій» (1974), «Літературні машини» (1981), у яких автор намагається пояснити сутність «електронного тексту», називає його «системою зберігання й пошуку тексту із певними взаємозв'язками і «вікнами»», «гіпертекстом» (hypertext), «гіперсередовищем», «гіпермедія», «інформаційним тілом», «фундаментальною одиницею зв'язку», що може еволюціонувати без зміни своєї основи. Створюючи термінологічну систему для характеристики електронного комунікаційного простору, автор усе-таки відштовхується від не технічних ідей: «Керуючись ідеями, характер яких літературний, а не технічний, ми створили систему для зберігання і пошуку тексту» [4]. Це ще раз засвідчує гіперонімічну константу дефініції «текст» як лінгвістичного явища в структурі семантичного узагальнення значення. На перший погляд, на статус гіпероніма (лексема з широким значенням, що виражає загальне родове поняття, назва класу (множини) предметів, властивостей, явищ; категорія, що виражає загальну сутність) має претендувати слово «гіпертекст». Проте ознак загальності йому надає префікс гіпер- (від грецьк. *Hyper* – най-, що означає підвищення, надмірність, збірність), який надає лексемі полісемантичності з двома основними значеннями з усіх можливих, що сьогодні нам вдалося простежувати в різногалузевій науковій літературі. Такими двома значеннями є: 1) сукупність текстів, які можна

читати лінійно й не лінійно (зразком є тексти Біблії, що містять асоціативні посилання; словники, енциклопедії, статті яких мають покликання, знесення) – визначення склалося в докомп'ютерний період; 2) електронний текст, написання й читання якого здійснюється на комп'ютері і який існує в нелінійному просторі. Як бачимо, йдеться не про мотивацію другого значення першим, а про паралельний словотвірний процес: гіпер +текст, де гіпер, як пояснювалося вище, зі значенням «збірності, надмірності»; і текст зі значенням того, що збирається й утворює надмірність. Отже, дозволимо зробити висновок про те, що формулювання значення терміна «гіпертекст» перебуває в стадії становлення. На нашу думку, саме закони лінгвістики, зокрема процес агрегативання (лат. *aggregatio*, термін, уведений Котеловою Н.З.) – утворення багатозначності слова, за якого різні слова-значення виникають від однієї твірної основи за допомогою однакового або полісемічного афікса, а потім дві лексичні одиниці сприймаються як одне багатозначне слово – дозволить лексему «гіпертекст» уважати як одне багатозначне слово з певною підпорядкованістю в значеннях. Звичайно, ця підпорядкованість визначатиметься розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, принципами і законами лінгвістики, оскільки основна функція гіпертекстів в електронному середовищі – забезпечити постійний і безперервний рух інформації.

З лінгвістичної позиції вважаємо за потрібне зосередити увагу й на тих твердженнях, ознаках, які об'єднують і розмежовують сутність термінів «традиційний текст» (класичний) та «електронний текст» («гіпертекст»).

Аналіз різних підходів до визначення класичного тексту (Бацевич Ф., Валгіна Н., Гальперін І., Кочерган М., Мацько Л., Мельничайко В., Пентилюк М., Селіванова О та ін.) дає змогу говорити про такі його особливості й основні аспекти: текст як результат мисленнево-мовленнєвої діяльності; семантично впорядкована система, що відображає зв'язок мовлення з мовою; текст як система вищого рангу, основними ознаками якого є цілісність і зв'язність; типологія текстів (за стилістичною функцією, способами поєднання елементів,

що входять до тексту, на основі комунікативної настанови і визначених нею структурно-семантичних особливостей тексту); текст утворює ціла система одиниць, що в сукупності має назву складне синтаксичне ціле або надфразова єдність; особливі категорії тексту (інформаційність, дискретність, когезія, континуум, структурна ієрархічність, модальність, ізотопічність, інтеграція, завершеність, інтертекстуальність, логічність, авторська індивідуальність); текст як засіб комунікації.

Студіювання наукових джерел щодо сутності електронного тексту та гіпертексту накреслюють таку специфічну концептуальну парадигму цих понять: «інтерактивна і багатоголоса технологія, яка стверджує перемогу плюралізму дискурсу над строго визначеною фіксацією тексту» (за Кувером Р.); «спроба подолати обмеження плоскої поверхні паперу й через нелінійний рух думки потрапити в багатовимірний простір; нелінійне письмо, що розриває одновимірність тексту» (за Суботіним М.); «новий спосіб оповіді та зміни сприйняття тексту; новий тип «книги» без обкладинки» (за Михайлович Я.); «нова форма траєкторії читання, яка складається з лексій, текстонів (окремих текстів), електронних гіперпосилань або вказівників, вузлів, вузлових пунктів, гачкових лексем, линків, знаків, семантичних маркерів, імпульсів комунікативної активації читача, що дають йому змогу здійснювати змістові стрибки, часові зміщення, різні розгалуження» (за Бартом Р., Болтером Дж., Ємеліним В., Краснояровою О.); «електронне поле писання і сприйняття, в якому «говорить» не автор, а мова, тому передусім читач чує голос тексту, організованого відповідно до правил культурного коду свого часу і своєї культури» (за Бартом Р., Ільїним І.) тощо. Таким чином, електронний текст розуміємо як гіпертекст, технологію, спосіб, тип, форму, поле спілкування, що задовольняє інформаційно-комунікативні потреби суспільства через доступний усім мережевий простір.

Висновки й перспективи подальших розвідок. Електронний текст сьогодні є важливим і невід'ємним засобом комунікативної діяльності. Основними диференційними ознаками електронного гіпертексту є такі:

нелінійність, відкритість, незавершеність, фрагментарність, деперсоніфікація, множинність, мультимедійність, структурна ризоморфність, гіперпокликаність, динамічність. Однак це не означає, що електронний текст варто повністю відмежувати від класичного, потрібно простежити паралелі взаємозалежності, взаємовпливу, що й покликана, на нашу думку, здійснювати лінгвістика.

Рецензент

Д.п.н., професор Л.Я.Бірюк

Список використаних джерел

1.Емелин В.А. Гипертекст и постгутенберговая эра / В.А.Емелин [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://emeline.narod.ru/hipertext.htm> **2. Барст О.В.** Структурно-семантические особенности организации гипертекстового нарратива: на материале гиперромана М.Джойса Twelve Blue / О.В.Барст [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.dissercat.com/content/strukturno-semanticheskije-osobennosti-organnizatsii-gipertekstovogo-narrativa-na-materiale-gi>. **3.Сидорова М.Ю.** Интернет-лингвистика: русский язык. Межличностное общение Текст / М.Ю.Сидорова. – М., 2006. – 191 с. **4. История** гипертекста [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://school497.ru/download/02/les9/int.html>.

References

1. Emelyn V.A. Hypertekst y posthutenberhovaia эра / V.A.Emelyn [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupa: <http://emeline.narod.ru/hipertext.htm> **2. Barst O.V.** Strukturno-semanticheskiye osobennosti orhanyzatsyy hypertekstovoho narratyva: na materyale hyperromana M.Dzhoisa Twelve Blue / O.V.Barst [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupa: <http://www.dissercat.com/content/strukturno-semanticheskije-osobennosti-organnizatsii-gipertekstovogo-narrativa-na-materiale-gi>. **3.Sydorova M.Iu.** Ynternet-lynhvystyka: russkyi yazyk. Mezhllychnostnoe obshchenye Tekst / M.Iu.Sydorova. – M., 2006. – 191 s. **4. Ystoryia** hyperteksta [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupa: <http://school497.ru/download/02/les9/int.html>.